

Algimantas Grigelis, Šarūnas Skuodis

MIESTO IR TAUTOS SIMBOLIS

Monografijos „Gedimino miestas ir jo kalnas“ viršelis. Dailininkas Rimantas Dichavičius, 2025 m.

Cover of the monograph “Gediminas City and its Hill”. Artist R. Dichavičius, 2025

Gedimino pilies kalnas su išlikusiu vakarietišku gynybiniu bokštu yra mūsų šalies valstybingumo simbolis. Bėgant šimtmečiams, kaip ir visa Lietuva, piliakalnis keitėsi, – buvo ramių klestėjimo, taikos, valstybės kūrimo laikotarpių, deja, buvo ir negrįžtamų praradimų, karų, nuopolių ir okupacijų. Šis kalnas yra svarbus

istorinių įvykių liudininkas, šiandien saugomas valstybės kaip kultūros paveldo objektas, kurio reikšmę, įtvirtinant tautines ir pilietines visuomenės vertybes, stiprinant tautinę ištikimybę ir solidarumą, sunku neįvertinti.

Todėl kai 2016 m. vasario mėn. šiaurės vakariniame Gedimino kalno šlaite įvyko didžiulė

nuošliauža, pagrįstai sunerimo ir mokslininkai, ir visuomenė. Kilo klausimas, – ar Gedimino kalnas išliks? Pradėti įvairiausiai sistemingi kalno tyrimai, taikant naujausius metodus ir informacinių sistemų programavimo įrangą, galinčią apdoroti terabitus įvairių sričių duomenų, kurie tęsėsi visą paskutinį dešimtmetį. Daug naujo sužinota apie Vilniaus piliavietės gamtinę aplinką, geologinę sandarą, šlaitų būklę, statinių architektūrą, istorinę praeitį ir dabartį. Jau 2024-ųjų pabaigoje pradėtas įgyvendinti, naujais duomenų pagrindu sukurtas viso kalno šlaitų ir statinių tvarkybos darbų projektas.

Ankstesni ir šiandieniniai Gedimino kalno tyrimų rezultatai apibendrinti monografijoje „Gedimino miestas ir jo kalnas“. Ji skiriama žymaus inžinieriaus geologo, ilgamečio Vilniaus pilių geologinės aplinkos tyrėjo Kazimiero Monstvilo atminimui. Knygos autoriai – įvairių sričių specialistai, pirmiausia geologai, inžinieriai ir architektai, remdamiesi turimais duomenimis, į klausimą apie kalno likimą, atsako – taip, Gedimino kalnas išliks.

Knygos pratarinėje prof. dr. Romualdas Kliukas rašo: *Gedimino pilies kalnas Vilniaus mieste matomas iš visur, – tiek iš Neries upės slėnio, tiek nuo Aukštųjų Panerių kalvų. XIII a. šioje Vilnios ir Neries santakoje ėmus kurtis gyvenvietei, XIV a. pradžioje didžiajam kunigaikščiui kalvos atragyje pastačius gynybinę pilį ir 1323 m. pranešus pasauliui apie „geležinio vilko“ legenda apgaubtą miestą, Gedimino kalnas ir pilis tapo Lietuvos valstybingumo simboliu. Kalnas buvo stiprus ir tvirtas, pilis – neįveikiama. Tačiau šimtmečių laikotarpyje ir pilį, ir kalną ištiko žymūs pokyčiai. Vytauto Didžiojo laikų XV a. pradžios Aukštutinė pilis per Lietuvos–Rusijos karus buvo apgriauta, Žemutinė pilis (Valdovų rūmai) XIX a. apleista ir išardyta. Visais istoriniais laikotarpiais Gedimino kalno šlaitai turėjo stabilumo problemų. Grunto nuošliaužų procesai kėlė mokslininkų ir visuomenės susirūpinimą. Per paskutiniuosius dešimt metų buvo imtasi didelės apimties įvairiapusių Gedimino kalno šlaitų nestabilumo priežasčių tyrimų, kartu buvo pradėti pirmieji kalno šlaitų tvarkybos darbai.*

Nuo 2016 m. keliose šalies mokslo ir ūkio inžinerijos institucijose buvo gauta daug nau-

jos tyrimų medžiagos, tačiau ji buvo kaupiama atskirai ir nebuvo apibendrinta. Todėl Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VILNIUS TECH) nedvejodamas pritarė sumanymui parengti apibendrinančią monografiją, pavadintą „Gedimino miestas ir jo kalnas“. 2025 m. pradžioje suformavus aukščiausios mokslinės kvalifikacijos autorių – geologų, archeologų, istorikų, inžinierių, architektų grupę, nuosekliai dirbant, per gana trumpą laiką monografija buvo parengta ir išleista.

Norėčiau pabrėžti, kad šioje įspūdingos išvaizdos ir gilaus išmintingo turinio knygoje skaitytojas ras naujų mokslo žinių ir įdomių istorinių faktų apie Vilniaus miesto ir Gedimino pilies kalno gamtinę aplinką, istorinę raidą, dabartinių dienų padėtį bei galimą Aukštutinės pilies atstatymo viziją. Bet svarbiausia, kad šis leidinys naujai įtvirtina žinią – Gedimino pilis ir jos kalnas buvo ir visada bus Lietuvos valstybingumo ir nepriklausomybės simbolis.

Pirmuose monografijos skyriuose pateikiami enciklopediniai duomenys apie Gedimino pilies kalną, aprašoma jo erozinė kilmė ir žemėvaizdyje per šimtmečius įvykę pokyčiai. Vilniaus miesto teritorija Neries slėnyje išsiskiria sudėtinga kvartero periodo uolienų storyme ir kontrastingu, išraiškingu reljefu. Patogioje gyventi upių santakoje kažkada kūrėsi pirmieji žmonės, ilgainiui statė savo gyvenvietę, kol didysis kunigaikštis Gediminas aukštoje kalvoje įkūrė rezidencinę pilį, – kai valdoma iš vieno realaus centro, jis tampa valdovo galios simboliu. Tai ir buvo Vilniaus miesto pradžia ir naujas Lietuvos valstybės kūrimo etapas. Ankstyvuojau laikotarpiu miestas buvo išsidėstęs Gedimino kalno papėdėse (Žemutinis miestas) ir Kreivojo kalno amfiteatruose (Aukštutinis miestas). Gedimino, Žemutinė ir Kreivoji pilys kartu su Žemutinio ir Aukštutinio miesto gynybinėmis sienomis kalvagūbriuotame reljefe sudarė daugiapakopę sąveikaujančią, sunkiai įveikiamą gynybos sistemą.

Toliau knygoje pristatomi naujausi kalno geologinės sandaros tyrimų duomenys, kalbama apie jo šlaitų dinamiką ir pateikiamas jų elgsenos prognozės modelis bei kalno statinių ir šlaitų tvarkybos darbų koncepcija.

Monografijos autoriai tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje. Iš kairės: Donatas Azaravičius, Ginutis Juozapavičius, Rimas Grigas, Algimantas Grigelis, Algirdas Kaušpėdas, Šarūnas Skuodis, Jonas Satkūnas, Mykolas Daugevičius, Nikita Dobrotin. 2026 m. kovo 1 d. Alekso Jauniaus nuotr.

Authors of the monograph at the International Vilnius Book Fair. From the left: D. Azaravičius, G. Juozapavičius, R. Grigas, A. Grigelis, A. Kaušpėdas, Š. Skuodis, J. Satkūnas, M. Daugevičius, N. Dobrotin. 1 March, 2026. Photo by A. Jaunius

Paskutinis monografijos skyrius skirtas Vytauto Didžiojo Aukštutinės pilies atkūrimo vizijai, kalbama apie jos įgyvendinimo galimybes ir reikšmę. Idėjos skeptikams galima atsakyti, kad, atkurdami Valdovų rūmus, žinių apie juos turėjome daug mažiau, nei turime apie Gedimino kalno pilį. Pagal reikšmę valstybei ji daug svarbesnė ir yra greta oficialiųjų Lietuvos valstybingumo ženklų – Lietuvos valstybės herbo, himno (Tautiškos giesmės) ir vėliavos, taip pat istorinės (herbinės) vėliavos, Gediminaičių stulpų ir Dvigubo (Vyčio) kryžiaus.

Darniai valdoma gamtinių procesų vyksmo ir kultūros objektų sąveika yra viena iš būtinų sąlygų, įgalinančių laimingos visuomenės būtį. Labai tikėtina, kad smalsus skaitytojas šioje knygoje ras atsakymus į iškilius klausimus, o Gedimino kalnas ir jo pilis niekada nestokos visuomenės dėmesio ir paramos. Per laiko ir erdvės sluoksnius jie švytės Lietuvos sostinės centre, liudydami Tautos buvimą.

PADĖKOS

Dėkojame darniam autorių kolektyvui, gebėjusiam susitelkti dideliame ir reikšmingame

darbui, bei įmonėms ir institucijoms, kad jose dirbantys atskirų knygos skyrių autoriai galėjo neatlygintinai pateikti reikalingus savo atliktų tyrimų duomenis ir pasidalyti savo žiniomis su visuomene. Už visokeriopą šio leidinio palaikymą dėkojame VILNIUS TECH rektoriui prof. dr. Romualdui Kliukui; už kruopštų monografijos parengimą spaudai – VILNIUS TECH leidyklai ir jos darbuotojams; už puikią leidinio išvaizdą, atspindinčią daugialypį ir gilų jo turinį, – dailininkui Rimantui Dichavičiui; už vertingas įžvalgas ir pasiūlymus – recenzentams doc. dr. Gintarui Žaržojui (Vilniaus universitetas) ir dr. Vytautui Račkauskui (Lietuvos nacionalinis muziejus).

BIBLIOGRAFIJA

Algimantas Grigelis (sudarytojas), Jonas Satkūnas, Gediminas Vaitkevičius, Nikita Dobrotin, Jonas Liugas, Dainius Michelevičius, Ginutis Juozapavičius, Donatas Azaravičius, Šarūnas Skuodis (atsakingasis redaktorius), Mykolas Daugevičius, Rimas Grigas ir Algirdas Kaušpėdas. Gedimino miestas ir jo kalnas. Vilnius: VILNIUS TECH, 2025, 272 p., iliustr.